

РОЛЬ ВИХОВНОГО ВПЛИВУ ВИКЛАДАЧА СУЧАСНОГО ВНЗ У ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ НАВЧАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто питання гуманізації вищої освіти, можливості підвищення її якості засобами виховання, роль викладача вищої школи як вихователя студентської молоді в ситуації подолання можливих суперечностей протягом навчального процесу.

Ключові слова: виховний вплив, формування особистості спеціаліста, педагогічна взаємодія, положення гуманізму, система цінностей, позааудиторна робота, трансляція знань.

Питання покращення якості освіти в Україні було та на сьогодні залишається важливим і актуальним, оскільки з огляду на кризовий стан економіки країна має залучити до боротьби з його наслідками найкращі інтелектуальні сили суспільства – випускників ВНЗ, обдаровану студентську молодь.

Невід’ємною частиною освітнього процесу є виховання. Значення цілеспрямованого виховного впливу на розвиток особистості не тільки не зменшується, коли випускник школи стає студентом, а й з огляду на тенденції гуманізації, демократизації суспільства набуває, на нашу думку, більшого значення.

Потреба в гуманізації всіх сфер суспільного життя детермінує значно більші вимоги до виховних аспектів освітнього процесу у ВНЗ. Сьогодні викладач вищої школи не може виступати тільки як “передавач” навчально-професійних знань, оскільки отримання інформації, необхідної у навчальному процесі ВНЗ, більшою мірою здійснюється зусиллями самих студентів, які є активними користувачами Всесвітньої мережі, і створених у межах інтернет-простору соціальних мереж. Доступність будь-якого матеріалу й економія часу на його опрацювання надає майбутнім фахівцям більші можливості для самоосвіти, духовного й культурного розвитку. І саме в особі викладача, який має бути наставником у найбільш глибокому розумінні цього поняття, студенти можуть отримати відповіді на свої запитання з метою подальшого самовдосконалення.

Мета статті – визначити роль виховного впливу педагогічної взаємодії в процесі надання й отримання знань у закладах вищої освіти.

Відомо, що метою виховання є сприяння розвитку у вихованця здібностей та якостей, які мають виявлятися відповідно до “ідеалу виховання”.

Засобами виховання є, перш за все, приклад, який вихователь надає вихованцеві поряд з переконаннями, навчанням, вимогами чи заборонами. Те, яким прикладом може слугувати викладач вищої школи для студентів, з якими він спілкується, є щоденним актуальним питанням.

Виховання особистості ставить завдання розгортання здібностей людини і формування гармонійного цілого (духу, розуму та тіла), надбання вихованцем сприятливих для нього самого і для суспільства душевно-

духовних настанов стосовно інших людей, сім'ї, народу, держави тощо. У процесі виховання ми вбачаємо важливим все, що супроводжує освітню діяльність студентів і, перш за все, спілкування між викладачами та студентами під час спільної праці.

Ще античні філософи Давньої Греції та Давнього Риму у працях, присвячених питанням виховання й навчання, висловлювали цікаві судження про виховну діяльність як педагогічну взаємодію. На думку Ф.А. Дістервега – “вчителя вчителів”, педагог – це така людина, завдяки якій “людство рухається вперед”. Він сформулював вимоги до вчителя, слідування яким створювало найбільш сприятливі умови для навчально-виховного процесу. На його думку, вчитель повинен прагнути зробити навчання цікавим. Йому необхідна природна любов до викладання й занять із дітьми, тому що “любов учителя до дисципліни передається й учневі”, а “мистецтво навчання включає в себе не уміння розповідати, а й уміння збуджувати, пробуджувати, оживляти” [1, с. 450–463].

Викладач, який вміє викликати інтерес до своєї особи готовністю ділитися не тільки своїм професійним, а й духовним досвідом, незалежно від наявності статусу куратора, виявляє свою зацікавленість у тому, щоб його вихованці прагнули до загальнолюдських цінностей: світу літератури, мистецтв, прикладної творчості, на нашу думку, має високі шанси отримання плідних результатів своєї повсякденної навчальної роботи.

Соціальна філософія включає до поняття виховання навчання і саме виховання, оскільки цінності культури охоплюють не тільки моральні, політичні, естетичні, релігійні цінності, а й знання, досвід.

Існує певна специфіка у формуванні й передачі знань (процес навчання) та в залученні особистості до існуючої системи цінностей.

Якщо навчання в основному передбачає передачу особистості знаково-вербальної інформації й базується на повідомленні та поясненні, трансляції, ретрансляції, копіюванні знань і вмінь, передачі значень та логічних зв'язків, а також потребує постійного звертання до інтелекту, то формування певної ціннісної орієнтації (“чисте виховання”) не може бути зведено до цього. Тут трансляція відбувається інакше: шляхом предметно-мовних дій-демонстрацій для залучення вихованців до цих дій.

Виразник ідеї гуманізму Г.С. Сковорода (1722–1794 рр.) убачав в освіті спосіб моральної перебудови світу, створення справедливого суспільства. У контексті вищезазначеного особливо актуальним вбачається його судження, зокрема думка, що навчає тільки прекрасне; вчити слід тому, що необхідно людині для пізнання самої себе й навколишнього світу, що необхідно для праці та боротьби. Виходячи з положень гуманізму, філософ звертав увагу лише на значення у вихованні поваги та любові педагога до особистості дитини. Він підкреслював, що чуйність, гуманність і чесність можуть сформувати в юнацтва тільки такі педагоги, яким ці якості глибоко притаманні [2, с. 164–197].

А.С. Макаренко рекомендував особливо берегти тривалість педагогічного впливу, що цілком можливо за умови підтримання педагогічним

працівником свого персонального інтересу до питань розвитку духовності в особистостях своїх вихованців шляхом спільної участі в культурних заходах навчального закладу, міста і країни, розширення світогляду за допомогою організації туристичних поїздок до інших країн з метою активного екскурсійного відпочинку, участь в етнічних фестивалях і творчих конкурсах. Виховання проектує відповідний вплив на почуття та емоції людини, потребує обов'язкового її залучення, а отже, не може здійснюватися тільки раціональним шляхом.

Механізм залучення базується на емпатії: співчутті, співучасті, співпереживанні. Виховання неможливе без глибокої довіри того, кого виховують, до його вихователя. Якщо вихователь не є авторитетом для вихованця, то виховання не дасть позитивного результату, можлива тільки передача інформації. Глибока довіра вихованців виявляється в стійкому бажанні наслідувати вихователя. І тільки на основі глибокої довіри можливе самовиховання. Протягом навчання у ВНЗ молода людина продовжує фізично зростати і доводить до певної фази розвитку свої особистісні якості. Цілковито вірогідною ми вважаємо наявність суперечностей і можливість вирішення більшості з них протягом навчання.

Основні суперечності періоду формування особистості фахівця у ВНЗ такі: 1) студент намагається побачити у цей період контури майбутньої професії. Умови ж об'єктивно спонукають його до вирішення найактуальніших завдань, пов'язаних з поточною успішністю, складанням чергового іспиту тощо; 2) викладач спирається на думку свого колективу, його традиції, вимоги керівництва, багатий минулий досвід навчання та праці у ВНЗ, а студент є лише членом академічної групи, яка спочатку істотно не допомагає йому; 3) викладач (куратор) володіє знаннями про особистість студента, спостерігає за її вдосконаленням краще, ніж сам студент та академічна група; 4) студенти пізнають індивідуальні особливості викладача швидше, ніж останній пізнає особливості студентів, необхідні йому для здійснення індивідуального підходу не тільки у вихованні та навчанні; 5) викладач досконало знає умови ВНЗ і вимоги до навчально-виховного процесу, студент засвоює їх поступово, від молодшого до старшого курсів; 6) викладацький колектив більш-менш чітко уявляє розподіл матеріалу, що засвоюється протягом курсів і семестрів навчання, студент ознайомлюється з цим, переходячи з курсу на курс; 7) студент зустрічається у ВНЗ з відносно більшою масовістю навчання й універсалізмом вимог. Розуміння ним цих обставин та індивідуальні психологічні особливості допомагають йому сконцентрувати увагу на осмисленні умов ВНЗ, певних форм навчання і виховання [3, с. 204].

Як зазначають науковці, ці суперечності приховані за загальним перебігом навчально-виховного процесу, поточними турботами та справами, недоліки в розвитку у студентів професійної спрямованості та підготовки привертають до себе увагу викладачів лише настільки, наскільки вони ускладнюють працю студента із засвоєння тієї чи іншої фахової дисципліни.

У статті “До питання про кібернетичний аспект виховання” В.П. Бех відзначає, що “в сучасній суспільній науці виховання визначається як спільна діяльність вихователя і вихованця з метою досягнення суспільно значущих цілей, ... і, якщо виходити з кібернетичної науки, генеральна функція соціального інституту виховання полягає в тому, що останній стає елементом зворотного зв'язку в структурі соціального організму”. Відкриття принципу зворотного зв'язку, на думку вченого, має винятково важливі наслідки для розуміння процесів адаптації, управління та самоорганізації в суспільній сфері. Будь-яка функціональна система при ефективному вживанні негативного зворотного зв'язку стає самовдосконалюваною, розвивається революційно і не потребує перебудов [4, с. 52].

Автор вважає важливим той факт, що виховання як справжня діюча сила прямо впливає на позитивний і негативний зворотний зв'язок.

На думку В.П. Беха, з першого погляду на виховання ми бачимо тільки його кінцевий результат – конкретну дію, а насправді маємо перед собою складну картину внутрішньої духовної взаємодії системного характеру [4, с. 55].

На думку науковця, генетично виховання прямує за інтелектуальним розвитком, тобто безпосередньо залежить від змісту освіти, таким чином, воно має бути, зокрема у ВНЗ, напруженою спільною творчою діяльністю студента і викладача. Це є першою необхідною умовою забезпечення ефективності виховного процесу. Виховання ґрунтується на сукупності теоретичних знань і філософських концепцій, що становлять ядро епохи, в якій живе і діє конкретна людина. При цьому, на думку автора, ефективність виховання цілком визначається змістом формувального світогляду [4, с. 59].

В.П. Бех пропонує для підвищення результативності інституту виховання закласти в зміст національної програми освіти таку інформаційну базу, яка дала б змогу на основі фенотипічної інформації надавати рух відповідним у ХХІ ст. і виробничим силам суспільства.

Сьогодні це слід робити в умовах гуманізації організаційної поведінки людини і різкого підвищення темпу інтелектуалізації суспільного життя. Якщо є вади у вихованні, то, на думку автора, їх причини треба шукати не стільки в освіті, скільки в науці, ідеології або навіть у філософії епохи, що переживається [4, с. 59].

Науковець робить висновок про те, що суспільне виховання потребує концептуального оновлення. Його генеральним напрямом має стати всебічний розвиток творчої активності особистості, спрямований на економію суспільного часу. Надання вихованню концептуального характеру здебільшого залежить від того, наскільки організатори виховної роботи системно уявляють і охоплюють виховним інструментарієм всю сукупність соціальних і психофізіологічних механізмів, на яку ми вказали вище [4, с. 60]. Отже, виховна робота як одна із головних складових виховного процесу має два аспекти: по-перше, конкретні дії й операції вихователя, які він виконує в повсякденному житті, спілкуванні з вихованцями; по-друге, дії,

вчинки, поведінка вихованця в процесі засвоєння духовних знань, формування моральних навичок, звичок і вмінь.

Організацію виховної роботи можна визначити як управління виховним процесом, участь у ньому й активне самовиховання. Це цілком відповідає методам виховання, що класифіковані на три групи: безпосередній виховний вплив, опосередкований виховний вплив і методи самовиховання.

Необхідно також зауважити, що в процесі виховання не може бути стандартних ситуацій і стандартних підходів до використання способів виховного впливу і, оскільки педагогіка, насамперед, є мистецтвом, то слід згадати вислів А.С. Макаренка про те, що ніякий засіб “не можна розглядати відокремлено від системи. Ніякий засіб взагалі, хоч би який ми не взяли, не можна визнати ні добрим, ні поганим, якщо ми розглядаємо його окремо від інших засобів, від цілої системи, від цілого комплексу впливів”.

Найбільша вада нашої системи виховання, на думку Л.М. Сіднева, в тому, що на певному етапі становлення вона розірвала зв'язок із загальнолюдськими цінностями, втратила, а можливо, й не виробила орієнтації на розвиток особистості [5, с. 94].

Окреслюючи коло проблем, котрі стосуються здійснення виховної діяльності зі студентською молоддю, більшість авторів наголошують на тому, що помітно знижується інтерес у молоді та студентів до літератури, класичної музики, театру. Ілюзорність переконань та ідеалів, світоглядних позицій молодих людей робить можливим залучення їх до неорелігійних організацій, активність яких останнім часом викликає суспільне занепокоєння. Виникає загроза того, що моральні, гуманістичні цінності втратять своє значення. Зростає рівень злочинності, гостро постає проблема наркоманії, збільшується кількість хворих на СНІД.

Стосовно організаційних форм виховної роботи С.С. Вітвицька відзначає, що основні напрями виховання реалізуються в педагогічних навчальних закладах у процесі навчання та позааудиторній діяльності студента. На думку науковця, позааудиторна виховна робота у ВНЗ проводиться на основі студентського самоврядування, активності та самостійності студентів за умови керівної ролі студентського активу і педагогічної допомоги викладачів. Позааудиторна робота стимулює формування особистості майбутнього педагога у контексті професіоналізації всіх виховних впливів на студентів.

Професіоналізація позааудиторної роботи вміщує, з одного боку, спеціалізацію, тобто врахування специфіки факультету, а з іншого – педагогізацію, яка враховує загальну професіограму вчителя, надаючи всій системі навчально-виховної роботи у вищій школі педагогічної спрямованості, широко застосовуючи в практиці виховання приклади з професіональної діяльності.

Позааудиторна виховна робота дає змогу надати процесу набуття професії особистісного спрямування. Вона містить форми, які забезпечують удосконалення загальної педагогічної підготовки студентів. Основни-

ми напрямами професіоналізації позааудиторної та виховної роботи можна вважати:

- врахування специфіки факультету при організації та проведенні виховної роботи зі студентами;
- широке використання форм, що відображають специфіку професійної діяльності майбутніх педагогів;
- моделювання та розв'язання педагогічних ситуацій;
- вдосконалення умінь і особистісних якостей майбутніх вихователів у процесі включення їх до активної позааудиторної виховної діяльності;
- психолого-педагогічне обґрунтування методів і форм позааудиторної роботи студентів.

Основними напрямами виховної роботи у ВНЗ є: формування наукового світогляду; громадське та патріотичне виховання; правове виховання; моральне виховання; художньо-естетичне, трудове, фізичне виховання; екологічне виховання; професійно-педагогічне виховання. Основними засобами та формами реалізації цих напрямів роботи у ВНЗ є: диспути, вечори, читацькі конференції, бесіди, свята, лекції, зустрічі тощо [3, с. 122–123].

Висновки. Питання ефективності виховного впливу викладача ВНЗ на студентів є багатограним і потребує осмислення з боку всіх учасників навчального процесу. Бажано вживати всіх можливих заохочувальних засобів з досвіду ВНЗ і державної адміністрації з метою підвищення вмотивованості викладацького складу до виконання виховної роботи, яка є творчою діяльністю. Успіх її в багатьох випадках залежить від педагогічної майстерності вихователя, від того, наскільки добре він знає індивідуальні особливості своїх вихованців, від виховних та педагогічних завдань колективу. Спілкування між викладачем і студентом у більш-менш вільній обстановці має суттєве, а нерідко й вирішальне значення для розвитку та виховання майбутніх фахівців. Воно дуже важливе і для самого вихователя, тому що допомагає краще пізнати студентів і встановити гарні відносини, відкриває раптові та захопливі для вихованців риси особистості самого викладача, дає можливість пережити щасливі хвилини єдності, спільних хвилювань, що часто робить викладача та студентів друзями і не заважає дотримуватися принципів субординації ділового спілкування. Це дає викладачеві відчуття необхідності його праці, її соціальної значущості, затребуваності.

Список використаної літератури

1. Разум сердца: Мир нравственности в высказываниях и афоризмах / сост. : В.Н. Назаров, Г.П. Сидоров. – М. : Политиздат, 1990. – 605 с.
2. Сковорода Г.С. Повні зібрання творів : у 2 т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1 : Вірші. Байки. Трактати. Діалоги. – 531 с.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. для студентів магістратури / С.С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
4. Актуальные проблемы воспитательной работы в ВУЗе : сб. науч. ст. / ред. кол. О.Л. Скидин, С.Ф. Орлянский и др. – Запорожье : ЗГУ, 1996. – Вып. 1. – 116 с.
5. Сіднев Л.М. Діалектика виховання. Проблеми формування нової концепції / Л.М. Сіднев. – К. : Либідь, 1990. – 136 с.

Бродская Л.В. Роль воспитательного влияния преподавателя современного вуза в повышении уровня учебной активности студентов

В статье обсуждаются вопросы гуманизации высшего образования, возможности улучшения его качества средствами воспитания. Рассматривается роль преподавателя высшей школы как воспитателя студенческой молодёжи в ситуации преодоления возможных противоречий в течение учебного процесса.

Ключевые слова: воспитательное воздействие, формирование личности специалиста, педагогическое взаимодействие, положения гуманизма, система ценностей, внеаудиторная работа, трансляция знаний.

Brodskaya L. The role of educational impact of modern university teacher in increasing the students' studying activity level

The article discusses the issues humanization of higher education, opportunities to improve its quality by means of educational up-bringing. It examines the role of high school teacher as a students' mentor in a situation to address potential conflicts of the educational process' flow.

Key words: educational impact, the formation of a specialist personality, pedagogical interaction, theses of humanism, values' system, outclass activity, knowledge transfer.